Prof. Sakari Melander
13.9.2024

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

Asia: **Hallituksen esitys (HE) 63/2024 vp** eduskunnalle etäyhteyksien käytön edistämistä oikeudenkäynneissä yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi

Yleistä

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaarta (4/1734), oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (689/1997), pakkokeinolakia (806/2011) sekä eräitä muita lakeja. Ehdotetuilla muutoksilla lisättäisiin etäyhteyksien käyttömahdollisuuksia yleisissä tuomioistuimissa, markkinaoikeudessa ja työtuomioistuimessa. Ehdotettu sääntely mahdollistaisi tuomarin etäosallistumisen oikeudenkäyntiin, minkä lisäksi esityksessä ehdotetaan säädettäväksi mahdollisuudesta toimittaa suullinen käsittely kokonaan etäyhteyden välityksellä. Tuomioistuimelle annettaisiin lisäksi oikeus määrätä, että asianosaisen oikeus olla läsnä suullisessa käsittelyssä toteutettaisiin etäyhteyden välityksellä.

Lausuntonani esitän kunnioittavasti seuraavan.

Esityksen arvioinnin valtiosääntöoikeudelliset lähtökohdat

Käsiteltävänä oleva esitys on merkityksellinen ennen muuta perustuslain (731/1999) 21 §:ssä turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Jokaisella on perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada

oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Säännöksen 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Momentin luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi (HE 309/1993 vp, s. 74/II). Perustuslain säännös ei estä säätämästä vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin, kunhan tällaiset poikkeukset eivät muuta kulloinkin kysymyksessä olevan oikeusturvatakeen asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäistapauksessa vaaranna yksilön oikeusturvaa (HE 309/1993 vp, s. 74/II, PeVL 39/2014 vp, s. 2/II ja PeVL 43/2021 vp, s. 2).

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin alaan kuuluvat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklassa ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 14 artiklassa erityisesti rikoksesta syytetylle taatut oikeudet. Tässä suhteessa arvioitavia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöitä ovat muun muassa EIS 6 artiklan 3 kohdan d alakohdassa tarkoitettu oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia (ks. myös PeVL 39/2014 vp, s. 2/II, PeVL 31/2005 vp, s. 4, PeVL 7/2000 vp, s. 6, PeVL 5/1999 vp, s. 6 ja HE 309/1993 vp, s. 74).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisukäytännössä ei toistaiseksi ole otettu kantaa oikeudenkäynnin järjestämiseen etäyhteyden välityksellä. Toisaalta EIT:n tämänhetkisestä ratkaisukäytännöstä on saatavissa tiettyjä viitteitä etäyhteyksien avulla järjestettävän oikeudenkäynnin arvioimiseksi. EIT on katsonut, että vastaajan osallistuminen oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä ei itsessään ole EIS 6 artiklan vastaista, kunhan menettelylle on hyväksyttävä syy ja kunhan esimerkiksi todisteiden esittäminen on mahdollista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla (esim. Marcello Viola v. Italia, 5.10.2006, 67 kohta ja Jallow v. Norja, 2.12.2021, 64 kohta).

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä on usein kiinnitetty huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 43/2021 vp, 12 kohta, PeVL 5/2018 vp, s. 2, PeVL 12/2017 vp, s. 2, PeVL 14/2016 vp, s. 9 ja PeVL 29/2014, s. 2). Valiokunta on myös korostanut, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa (PeVL 43/2021 vp, 12 kohta, PeVL 5/2018 vp, s. 2, PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5 ja PeVL 29/2014 vp, s. 2/II). Tähän liittyen valiokunta on korostanut, että oikeusprosessien keventämiseen ei ole syytä ryhtyä vain toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi (PeVL 5/2018 vp, s. 2).

Tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen

Esityksessä ehdotetaan, että oikeudenkäymiskaareen otettaisiin säännös tuomarin etäosallistumisesta oikeudenkäyntiin. Asiasta säädettäisiin 1. lakiehdotuksen 2 luvun 15 §:ssä. Ehdotetun säännöksen 1 momentin mukaan tuomioistuimen kokoonpanon jäsenen on olisi oltava suullisessa käsittelyssä läsnä istuntosalissa. 2 momentin mukaan sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, tuomioistuimen puheenjohtaja voisi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvalla on puhe- ja näköyhteys keskenään (etäyhteys), jos siihen on aihetta ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi.

Kuten esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevissa perusteluissa (s. 53) todetaan, ehdotettua sääntelyä on arvioitava perustuslain 21 §:n kannalta siten, että oikeudenkäynnin välittömyydellä on yhteys sanottuun perustuslain säännökseen (PeVL 43/2021 vp, 10 kohta). Perustuslakivaliokunta on lisäksi todennut, että oikeudenkäynnille on luonteenomaista tuomioistuimen istunnossa tapahtuva asian vastavuoroinen ja puolueeton käsittely. Tuomiovaltaa oikeudenkäynnissä käyttävät tuomarit, jotka ovat samanaikaisesti paikalla tuomioistuimen lakisääteisessä kokoonpanossa ja jotka perustavat päätöksensä keskinäiseen neuvotteluun. Oikeus- ja näyttökysymysten monipuolinen arviointi tuomioistuimen sisäisessä neuvottelussa toteuttaa oikeusturvan vaatimuksia (PeVL 5/2018 vp, s. 3 ja PeVL 53/2014 vp, s. 3/I).

Ehdotettu sääntely merkitsisi periaatteellisesti suurta muutosta edellä mainittuun lähtökohtaan. Jos yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen puheenjohtajaa lukuun ottamatta osallistuisi oikeudenkäyntiin etäyhteydellä, tuomiovaltaa käyttävät tuomarit eivät olisi samanaikaisesti paikalla tuomioistuimessa. Tällä voi olla vaikutusta muun ohessa siihen, miten tuomioistuimen ratkaisutoiminnan laatu ja sujuvuus toteutuvat, koska etäyhteydellä osallistuva ratkaisukokoonpanon jäsen ei välttämättä kykene aivan samalla tavoin osallistumaan asian käsittelyyn tai päätösneuvotteluihin kuin istuntosalissa paikalla olevat jäsenet. Lisäksi on ajateltavissa, että tuomarin osallistumisen tapa on merkityksellinen tuomioistuimiin kohdistuvan luottamuksen kannalta. Asianosaisten sekä yleisön kannalta luottamus tuomioistuimiin toteutuu parhaiten, jos asian ratkaisukokoonpano on samanaikaisesti läsnä istuntosalissa.

Toisaalta on huomattava, että tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistuminen voisi esityksessä (s. 53) todetun mukaisesti edistää asian viivytyksetöntä ratkaisua. Tämän suhteen merkitystä on sillä, että perustuslakivaliokunta on lausuntokäytännössään verraten usein todennut, että tuomioistuinmenettelyjen kehittäminen voi ajan oloon vaikuttaa asioiden käsittelyaikoihin ja näin edistää perustuslain 21 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta saada asiansa ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa käsitellyksi (esim. PeVL 4/2010 vp, s. 5/II ja PeVL 30/2006 vp, s. 4/I). Esityksen (HE, s. 16) tavoitteena on lisätä oikeudenkäyntien joustavuutta, mikä osaltaan merkitsee myös tavoitetta parantaa oikeuden saatavuutta ja vähentää oikeudenkäyntien viivästymistä. Tavoitteita voidaan sinänsä pitää hyväksyttävinä eikä kysymys nähdäkseni ole sellaisesta muutoksesta, joka esimerkiksi vaarantaisi yksilön oikeusturvaa. Tuomioistuimen jäsenen etäosallistumista ei ole myöskään tarkoitettu pääsäännöksi, vaan pääsääntönä ehdotetun sääntelyn mukaan edelleen olisi tuomioistuimen kokoonpanon jäsenen läsnäolo suullisessa käsittelyssä istuntosalissa. Jäsenen etäosallistuminen ei näin muuttaisi tuomioistuimen lakisääteisen kokoonpanon samanaikaisena läsnäolona ilmenevän oikeusturvatakeen asemaa pääsääntönä (HE 309/1993 vp, s. 74/II, PeVL 39/2014 vp, s. 2/II ja PeVL 43/2021 vp, s. 2).

Ehdotettu sääntely muodostuu kuitenkin perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan ja sen kannalta merkityksellisen oikeudenkäynnin välittömyyden kannalta jossain määrin ongelmalliseksi siinä, että tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon jäsenen etäosallistuminen sallittaisiin ehdotetussa sääntelyssä melko väljin edellytyksin. Esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 2 luvun 15 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja voisi sallia tuomioistuimen muun jäsenen osallistuvan suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvalla on puhe- ja näköyhteys keskenään (etäyhteys), jos siihen on aihetta ja jos puheenjohtaja harkitsee tämän soveliaaksi. Aiemmassa lausuntokäytännössään perustuslakivaliokunta on pitänyt osin vastaavankaltaista soveliaisuusharkintaan perustuvaa edellytystä varsin väljänä (PeVL 43/2021 vp, 10 kohta). Edelleen on huomattava, että ehdotetussa säännöksessä oleva

aiheellisuutta koskeva edellytys asettaa etäosallistumisen kynnyksen varsin matalalle. Oikeudenkäynnin välittömyyden ja näin myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kannalta on nähdäkseni ongelmallista, jos tuomioistuimen jäsenen etäosallistuminen mahdollisestaan näin matalalla kynnyksellä. Esityksen perustelujen (s. 34) mukaan aihetta etäosallistumiseen voisi olla esimerkiksi jäsenen terveydentilaan liittyvien seikkojen tai etäosallistumisen mahdollistamien aika- ja kustannussäästöjen perusteella. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut, että oikeusprosessien keventämiseen ei ole syytä ryhtyä vain toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi (PeVL 5/2018 vp, s. 2). Vaikka ehdotetun sääntelyn tavoitteena ei sinänsä ole yksinomaan kustannussäästöjen tavoittelu, etäosallistumisen mahdollistaminen ehdotetun kaltaisella hyvin matalalla kynnyksellä nähdäkseni vaikuttaa mahdollistavan etäosallistumisen sallimisen melko laajasti myös esityksessä mainituilla aika- ja kustannussäästöihin liittyvillä perusteilla. Kokonaisuutena ehdotettu sääntely mahdollistaa sen, että tuomioistuimen jäsenen etäosallistumisesta tulee suhteellisen laajasti käytetty menettely, jolloin vaarana on, että menettely muodostuisi pääsäännöksi. Perustuslain 21 §:n asettamien vaatimusten ja oikeudenkäynnin välittömyyden turvaamiseksi 1. lakiehdotuksen 2 luvun 15 §:n 2 momentissa tarkoitetun etäosallistumisen kynnys olisi nähdäkseni syytä säätää korkeammaksi, esimerkiksi niin, että tuomioistuimen jäsenen etäosallistumiseen olisi oltava erityinen tai perusteltu syy.

Etäoikeudenkäynti

Esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 2 luvun 16 §:ssä säädettäisiin oikeudenkäynnin järjestämistä kokonaan etäoikeudenkäyntinä. Etäoikeudenkäynnissä suulliselle käsittelylle ei olisi lainkaan istuntopaikkaa. 1. lakiehdotuksen 2 luvun 16 §:n 1 momentin mukaan etäoikeudenkäynti olisi mahdollinen riita- ja rikosasian valmistelussa, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi. Ehdotetun säännöksen 2 momentin mukaan rikos- ja riita-asian pääkäsittelyssä sekä muussa asiassa etäoikeudenkäynti olisi mahdollinen, jos siihen on perusteltu syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaisille.

Ehdotettua sääntelyä on ensinnäkin arvioitava perustuslain 21 §:n 2 momentissa turvatun oikeudenkäynnin julkisuuden kannalta. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on yleisesti todennut julkisuusintressin olevan oikeudenkäynnissä vieläkin vahvempi kuin viranomaistoiminnassa yleensä (PeVL 43/1998 vp, s. 7/II). Oikeudenkäynnin julkisuus liittyy asianosaisen oikeusturvan lisäksi yleisempiin vaatimuksiin vallankäytön avoimuudesta ja kontrolloitavuudesta (PeVL 31/2005 vp, s. 4/I). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on niin ikään EIS 6 artiklan 1 kappaleen tulkintakäytännössään korostanut oikeudenkäynnin julkisuuden merkitystä tärkeänä keinona ylläpitää tuomioistuimiin kohdistuvaa yleistä luottamusta sen lisäksi, että se suojaa yksittäisiä osapuolia salaiselta oikeudenkäytöltä (esim. Axen v. Saksa, 8.12.1983, 25 kohta; ks. myös PeVL 31/2005 vp, s. 4/I). EIT on lisäksi korostanut, että EIS 6 artiklan kannalta tuomioistuinkäsittelyn teoreettinen julkisuus ei ole riittävää vaan oikeudenkäynnin julkisuuden tulee käytännössä toteutua tehokkaasti. Tämä merkitsee muun ohessa sitä, että yleisön on voitava saada tieto oikeudenkäynnin ajasta ja paikasta ja tuomioistuinkäsittelyn paikan tulee olla yleisön helposti saavutettavissa (Riepan v. Itävalta, 14.11.2000, 29 kohta). Jos tuomioistuinkäsittely järjestetään tavanomaisesta poikkeavassa paikassa, viranomaisten tulee toimia aktiivisesti tavalla, jolla varmistetaan, että yleisö ja media ovat asianmukaisesti informoituja tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta ja että heille taataan tosiasiallinen mahdollisuus seurata käsittelyä (Riepan v. Itävalta, 14.11.2000, 30 kohta ja Hummatov v. Azerbaidjan, 29.11.2007, 144 kohta).

Esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 2 luvun 17 §:n mukaan meneteltäessä 16 §:ssä tarkoitetulla tavalla tuomioistuimen on taattava oikeudenkäynnin julkisuuden toteutuminen siten, että yleisö voi seurata suullista käsittelyä puhe- ja näköyhteyden välityksellä. Ehdotetussa sääntelyssä ei säädettäisi erikseen siitä tavasta, jolla oikeudenkäynnin julkisuus toteutettaisiin. Esityksen perustelujen (s. 39) mukaan yksi tapa oikeudenkäynnin julkisuuden järjestämiseen olisi, että tuomioistuimessa olisi tila, jossa yleisö voisi seurata oikeudenkäyntejä etäyhteyden välityksellä. Tällainen tila olisi niin sanottu sivusali.

Ehdotettu sääntely vaikuttaa sinänsä oikeudenkäynnin julkisuuden suhteen asianmukaiselta ja EIT:n käytännössä asetetut edellä mainitut velvoitteet täyttävältä. Toisaalta on huomattava, että ehdotettu sääntely on suhteellisen niukkaa ja tuomioistuimille asetettaisiin vain velvoite oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisen takaamisesta. Esityksen perusteluissa (s. 39) tarkastellaan lisäksi niitä tapoja, joilla tuomioistuin voi ilmoittaa etäoikeudenkäynnin julkisuuden toteutumisesta yleisölle. Tämä voisi tapahtua esimerkiksi päiväkohtaisten juttulistojen yhteydessä ilmoittautumismenettely järjestämällä. Käytännön ongelmia voinee kuitenkin ilmetä erityisesti tilanteessa, jossa yleisöä ilmoittautuu seuraamaan etäoikeudenkäyntiä sen jo alettua, jolloin esityksen (s. 39) mukaan yleisöä koskeva etäyhteys oikeudenkäynnin seuraamiseksi olisi viipymättä järjestettävä. Ottaen huomioon ehdotetun sääntelyn periaatteellisesti huomattava vaikutus oikeudenkäynnin julkisuuden toteutumiseen, ehdotetun sääntelyn toimivuutta olisi aktiivisesti syytä seurata. Jos ehdotettu sääntely johtaa oikeudenkäynnin julkisuuden tosiasialliseen kaventumiseen, asiasta olisi viipymättä syytä antaa tarkempaa oikeudenkäynnin julkisuuden turvaavaa sääntelyä.

Toiseksi etäoikeudenkäynnin järjestäminen on merkityksellistä asianosaisen osallistumisen kannalta. Etäoikeudenkäynti voitaisiin esityksessä ehdotetun mukaan järjestää, vaikka asianosainen vastustaisi etäoikeudenkäyntiä. Jos asianosainen vaatisi saada tulla istuntosaliin, etäoikeudenkäynti voitaisiin kuitenkin järjestää, jos 1. lakiehdotuksen 12 luvun 8 §:n 5 momentissa tai 2. lakiehdotuksen 8 luvun 13 §:n 5 momentissa asetetut edellytykset täyttyisivät. Jos asianosainen vastustaisi etäoikeudenkäyntiä ja sanotuissa ehdotetuissa lainkohdissa säädetyt edellytykset eivät täyttyisi, etäoikeudenkäyntiä ei voitaisi järjestää. Asianosaisen pakollista etäosallistumista, joka on merkityksellinen myös laajemmin etäoikeudenkäyntiä koskevan ehdotetun sääntelyn kannalta, käsitellään jäljempänä seuraavassa.

Asianosaisen pakollinen etäosallistuminen

Esityksen sisältämän 1. lakiehdotuksen 12 luvun 8 §:n 5 momentissa ja 2. lakiehdotuksen 8 luvun 13 §:n 5 momentissa säädettäisiin asianosaisen pakollisesta etäosallistumisesta oikeudenkäyntiin käytännössä samansisältöisesti mutta hieman eri sanamuodoin. Jos asianosainen ei antaisi suostumustaan osallistumiseen oikeudenkäyntiin teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen, tuomioistuin voisi määrätä, että hänen osallistumisensa toteutetaan etäyhteydellä, jos siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Sääntely koskisi sekä siviili- että rikosasian asianosaisia.

Ehdotettua sääntelyä on tältä osin arvioitava perustuslain 21 §:ään kiinnittyvien oikeudenkäynnin luonteenomaisten piirteiden lisäksi EIS 6 artiklassa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta (PeVL 5/2018 vp, s. 4). Perustuslakivaliokunta on ensinnäkin käytännössään pitänyt oikeudenkäynnin periaatteellisena lähtökohtana sitä, että vastaaja on henkilökohtaiseesti

läsnä häntä koskevassa rikosoikeudenkäynnissä (PeVL 5/2018 vp, s. 4). Lisäksi EIS 6 artiklan 3 c kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä.

EIT:n ratkaisukäytännössä on katsottu, että EIS 6 artiklassa turvattu oikeudenmukainen oikeudenkäynti lähtökohtaisesti edellyttää, että rikoksesta syytetyllä on oikeus olla läsnä hänen asiaansa ensimmäistä kertaa tuomioistuimessa käsiteltäessä (esim. Sakhnovskiy v. Venäjä [GC], 2.11.2010, 96 kohta). Tietyissä tilanteissa asianosaisen kuuleminen videoyhteyden välityksellä on ollut EIT:n käytännön mukaan kuitenkin mahdollista myös ensimmäisessä oikeusasteessa. Videoyhteyden välityksellä tapahtuva kuuleminen ei ole itsessään EIS 6 artiklan vastaista, edellyttäen että asianosainen kykenee aidosti seuraamaan oikeuskäsittelyä ja että hänen oikeutensa luottamukselliseen yhteydenpitoon avustajan kanssa turvataan (esim. Sakhnovskiy v. Venäjä [GC], 2.11.2010, 98 kohta). Lisäksi on huomattava, että tietyissä tilanteissa EIT on käytännössään pitänyt mahdollisena poistaa rikosasian vastaaja asiansa suullisesta käsittelystä käsittelyn tietyssä vaiheessa, eikä tällä ole ollut vaikutusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta, jos vastaajalla on ollut avustaja (Marguš v. Kroatia [GC], 27.5.2014, 90–91 kohta).

Esityksen suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevissa perusteluissa (s. 55) esitetty johtopäätös siitä, että missään asiaryhmässä tai tuomioistuimen asteessa ei näyttäisi olevan ehdotonta velvollisuutta toteuttaa asianosaisen osallistumisoikeus nimenomaan istuntosalista käsin hänen sitä vaatiessa, vaikuttaa sinänsä olevan edellä tarkastellun EIT:n käytännössä omaksuman linjan mukainen, vaikka EIT ei nimenomaisesti sanottuun kysymykseen olekaan ottanut kantaa. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista johtuvaa ehdotonta estettä ehdotetulle sääntelylle ei näin kuitenkaan näyttäisi EIT:n tämänhetkinen asiaan liittyvä ratkaisukäytäntö huomioon ottaen olevan.

Toisaalta on huomattava, että ehdotettu sääntely ei aseta erityisen korkeita vaatimuksia tuomioistuimen määräämälle asianosaisen pakolliselle etäosallistumiselle. Pakollista etäosallistumista koskeva määräys olisi mahdollista antaa, siihen on erityinen syy ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Esityksen (s. 46–47) perustelujen mukaan tällainen erityinen syy voisi olla esimerkiksi oikeudenkäyntiin osallistuvien turvallisuuteen tai oikeudenkäynnin järjestykseen liittyvä. Lisäksi erityinen syy voisi liittyä esimeriksi vangin kuljettamisesta tai vartioimisesta aiheutuviin poikkeuksellisiin kustannuksiin. Erityistä syytä koskeva edellytys sille esityksen perusteluissa hahmoteltu merkityssisältö huomioon ottaen säännöksen soveltamisen kynnys ei vaikuta asettuvan erityisen korkealle, mitä ei ole pidettävä ongelmattomana ottaen huomioon EIT:n käytännössä omaksuttu sinänsä vahva pääsääntö asianosaisen oikeudesta olla läsnä tuomioistuimessa etenkin hänen asiaansa ensimmäistä kertaa tuomioistuimessa käsiteltäessä. Selvää nähdäkseni on, että esimerkiksi oikeudenkäynnin järjestyksestä ja turvallisuudesta tulisi ensisijaisesti huolehtia muilla keinoilla kuin etäoikeudenkäynti järjestämällä tai asianosaisen pakollista etäosallistumista koskeva määräys antamalla. Vastaavasti esimerkiksi vangin kuljettamisesta ja vartioimisesta aiheutuvat kustannukset voisivat vain poikkeuksellisissa tapauksissa olla perusteena etäoikeudenkäynnille ja asianosaisen pakolliselle etäosallistumiselle.

Edellä esitetyn perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustaviin edellytyksiin kuuluvan asianosaisen läsnäolo-oikeuden toteuttamisen näkökulmasta ehdotettua sääntelyä saattaisi olla perusteltua muuttaa niin, että asianosaisen pakollista etäosallistumista koskevan määräyksen antamisen edellytyksiä tiukennettaisiin. Tämä saattaisi olla mahdollista toteuttaa esimerkiksi sitomalla määräyksen antaminen sen välttämättömyyttä koskevaan edellytykseen. Sääntely

voitaisiin muotoilla tällöin esimerkiksi seuraavasti: ”Jos asianosainen ei anna 1 momentissa tarkoitettua suostumusta, tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että hänen osallistumisensa suulliseen käsittelyyn toteutetaan teknisellä tiedonvälitystavalla, jossa istuntoon osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos *se on erityisestä syystä välttämätöntä* ottaen huomioon asian laatu ja merkitys asianosaiselle.” Edellä hahmoteltu muutos on tehty 2. lakiehdotuksen 8 luvun 13 §:n 2 momenttiin; vastaavasti se olisi syytä tehdä myös 1. lakiehdotuksen 12 luvun 8 §:n 2 momenttiin, koska säännöksissä asetetut edellytykset on tarkoitettu samansisältöisiksi (esim. HE, s. 40).

Helsingissä 13.9.2024

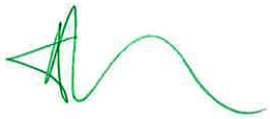

Sakari Melander
rikosoikeuden professori